

TEOLOJİK BAZI KAVRAMLAR VE DİNSEL-SEKÜLER OTORİTE SORUNU ÜZERİNE: LUTHER – CALVIN

Kenan HAS*

Özet

Bu makalede Martin Luther ve John Calvin'in Tanrı, iman, kader, dinsel ve seküler otorite anlayışı gibi konulardaki görüşleri ve bunlardan özellikle 'Otorite Anlayışı'nın günümüz dünyasına olan yansıması değerlendirilmeye çalışılacaktır. Protestanlık hareketiyle beraber Hıristiyanlık tarihinin seyrinde gerek teolojik ve gerekse siyasal alanda radikal denebilecek köklü değişimler ve kırılma noktaları meydana gelmiştir. Bu din âlimlerine göre Tanrı tarafından kurulmuş fakat farklı işlevlere sahip iki rejimden söz edilebilir. Bunlardan birincisi olan 'seküler', toplumda hak ve düzeni temin etmek amacıyla kurulmuştur ve kılıç kullanır. Diğeri ise 'ruhani rejim'dir ve sözü kullanır. Dolayısıyla Luther ve Calvin'e göre hiç kimse seküler rejime karşı koyma hakkına sahip değildir. Bu nedenle geleceği belirleyen 'gücün' anlamını yenedünya düzeni söylemi ekseninde günümüze yansıması ve uluslar arası din-devlet-siyaset ilişkilerini de dikkate alarak etraflıca irdelenmesi gerektiğine inanıyorum.

Anahtar Kelimeler: *Luther, Calvin, Kader, Dini Otorite, Seküler Rejim, Gücün anlamı*

On Some Of The Theological Concepts And The Problem Of Religious-Secular Authority; Luther-Calvin

Abstract

This article focuses on Martin Luther and John Calvin's opinions related to God, faith, destiny, religious and political authority. It is also tried to evaluate the reflections of the concept of 'Authority' up today. With the movement of Protestantism it has occurred radical changes in the political field, and rooted in the theological and breakpoint. According to the religious scholars who mentioned above there are two

* Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.

regimes can be defined have different functions and established by God. One of them is entitled 'the secular regime', was established in order to assure the rights and order in society. It uses the sword. The other one can be called The Spiritual Regime uses the only word. That's why no one has right to resistance to the secular administration. For this reason I believe that it has to be examined the meaning of power that has been determined the future with the discourse of the new world order dealing with the international religion-state and politic relations.

Keywords: *Luther, Calvin, Destiny, Religious Authority, Secular Regime, Meaning of Power*

Protestanlık hareketiyle beraber Hıristiyanlık tarihinin seyrinde gerek teolojik ve gerekse siyasal alanda radikal denebilecek köklü değişimler ve kırılma noktaları meydana gelmiştir. Bu süreçle başlayan reform ve yeniden yapılanma hareketleri daha sonraki yıllarda seküler devlet anlayışının eksen oluşturması şeklinde tezahür etmiştir. Bu makalede söz konusu sürecin iki önemli ismi Martin Luther ve John Calvin'in Tanrı, iman, kader, dinsel ve siyasal otorite anlayışı gibi konulardaki görüşleri ve bunların günümüz dünyasına olan yansımaları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. XIV. yüzyıl ve sonrası, Hıristiyanlık dünyasında, papalık ve kilise kurumuna yönelik eleştirilerin en yoğun olduğu dönemdir. Özellikle dini otorite olan papa ile siyasal otorite arasındaki iktidar kavgaları söz konusu dönemin genel karakteristiğini oluşturmaktadır. Söz konusu yüzyıldan itibaren de gerek siyasal irade ile dinsel iradenin çıkar çatışmaları, gerekse kilisenin kendi içindeki yapısal ve kavramsal sıkıntılar ve din adamlarının seküler hedeflerle dini istismar etmeleri süreci kilisenin statü ve imajını sarsan etkenler olarak Avrupa tarihinde bir değişim ve dönüşüm dönemidir. Bu dinsel reform hareketi daha sonraki dönemlerde Avrupa'nın hem dini ve hem de siyasal yaşamına oldukça etkili bir şekilde yön vermiştir. Avrupa kıtasının hemen her yerinde yaygınlaşan bu dinsel değişim, tarihte reform hareketi adıyla bilinmektedir. Protestanlığın doğuşunda modern düşüncenin temel fikirlerinden biri olan "bireycilik" düşüncesinin dinsel temellerini atan iki teolog Martin Luther (1483-1546) ve John Calvin (1509-1564)¹ en büyük paya sahip olsalar da kilisenin yozlaşması hususu ve din adamlarına yönelttikleri tenkitlerle reformun

¹ Martin Luther ve John Calvin'in görüşleri üzerine Dinler Tarihi Bilim Dalı ekseninde önemli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan Hakan Olgun'un Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto, Ankara, 2001, ve Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, İstanbul, 2006 ve Ahmet Aras'ın Kalvinizm, Konya, 2003 (Doktora Tezi) çalışmalarını burada zikretmemiz gerekir.

öncülerinden kabul edilen Wycliffe ve Jan Hus², dinsel ve siyasal alanda oluşacak reform hareketleri için entelektüel zemini daha önceden sağlamışlardı. Ayrıca insanın Tanrı'yla olan ilişkisinin biçimsel değil, içsel ve bireysel olduğunu ön plana koyan Hümanizm, kilise dogmalarını eleştirerek reform hareketlerine zemin hazırlayan etkenlerden biri olarak süreci hızlandırmıştır.

Kilise ve Papalık kurumunun kendisine belirlediği –deyim yerindeyse kerameti kendinden menkul- statü ve konum, reform döneminin oluşmasına temel hazırlayan belki de en önemli faktördür. Papalar ve diğer kilise mensupları bu dönemde dinsel konumlarının ötesinde, sürekli bir seküler iktidar hevesi taşımışlar ve Hıristiyanlığın fakirlik, tevazuu ve dinsel hayata bağlılık esaslarına tamamen aykırı olarak, kral ve prenslere benzer bir yaşan sürdürmüşlerdir. Kilise, gerekli olan mali kaynağı sağlamak için de vergilere ve endüljans uygulamasına yönelmiştir. XVI. yüzyılın başlarından itibaren, bir çeşit dinsel af ticareti olarak da görülen endüljans uygulamasıyla, hayatta ya da ölmüş olan günahkâr insanların cezaları kilise tarafından paraya çevrilmeye başlanmıştır. Papalık kurumunun bu yozlaşmasına, ruhban sınıfının kişisel tutumlarını da eklemek gerekir. Kilisenin şehir ve kasabalardaki temsilcileri sayılan rahip ve papazlar, halk açısından da itici bir görünüm içerisindedirler. Ruhban sınıfının, gerekli olan temel dinsel bilgilerden uzak olması, kilise gayrimenkulleri üzerinde ticari çıkarlar peşinde koşması ve kilise üyelerinin atamalarındaki kayırmacılık, halkın sürekli tepkisini çekmiştir. Dolayısıyla bu

² John Wycliffe (1328-1384) İngiliz skolâstik filozof ve ilahiyatçısı 14. Yüzyılda Roma Katolik Kilisesinin erken muhaliflerinden biri olmuştur. Takipçileri, papaz sınıfının siyasete karışmasına karşı olan, İncil merkezli reformlar vaaz etmişler dolayısıyla da Protestan Reform sürecine öncü olmuşlardır. Wycliffe, dinsel iradenin siyasal iradeye tabi olması gerektiğini ileri sürmektedir. Tanrı, dinsel düzenlemeye ait hak ve görevleri kiliseye emanet olarak vermiştir. Dinsel otorite olan kilise, bu hak ve yetkileri kötüye kullandığı zaman, dünyevi olan siyasal irade tarafından bu imtiyazlardan mahrum edilebileceği gibi, cezalandırılması da gerekmektedir. Wycliffe, kralın kutsal hakkı öğretisini savunmaktadır. Ona göre kral, yasaya ve adalete uygun olarak yönetme bile, yine de ona itaat edilmelidir. Jan Hus (1372-1415) Wycliffe'nin kilise kurumuna yönelttiği temel teolojik eleştirilerin tümüne katılmakla birlikte, getirmiş olduğu eleştiriler Wycliffe'ye benzer şekilde; din adamlarının yetki ve servetlerinin yanında, kilise hiyerarşisi ve papanın konumuna yönelik olmuştur. Kilisenin gerçek sahibinin papa değil, İsa olması, onun öğretisinin temelini teşkil etmekteydi. Papanın dünyevi otorite hakkının olmadığını, para ödeyerek gerçek bağışlanmaya ulaşamayacağını ve kadere yazılmadıkça endüljansın insanlara fayda vermeyeceğini ifade etmiştir. Wycliffe kralın kutsal hakkı öğretisini savunmuş ve buradan hareketle kral, yasaya ve adalete uygun olarak devleti yönetme dahi yine ona itaat edilmesi zorunluluğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla kralın kiliseye müdahale etme sistemdeki aksaklıkları düzeltme yetkisi vardır. Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, L. KÖKER, Tanrı Devletinden Kral Devlete, Ankara, 1991, s.83

süreç kiliseyi, hem halk ve hem de siyasal otorite karşısında belli bir imaj ve statü kaybıyla karşı karşıya bırakmıştır.

2.Tanrı Anlayışı Üzerine: Reformcu söylemin temelinde geleneksel Hıristiyan Tanrı anlayışına yönelik problemlerin olduğu görülür. Bu bağlamda Tanrısal problem süreci, aynı zamanda, iman, kurtuluş, kader ve insanın iradesi gibi konularla girift bir örgü arz etmektedir. Yani, Tanrı tasavvuru ile kurtuluşa götüren iman anlayışı, iç içe işlenmiş ve reform teolojisinin temelini oluşturmuştur. Luther'in Tanrı düşüncesinde oldukça etkin bir yaklaşım olan kurtuluş ve lanetlenmenin tamamen Tanrısal iradeye bağlanması, nominalist düşüncedeki kader inancına, Augustinci kader anlayışının etkisini göstermektedir.³

Luther'e göre insanın 'kurtuluş'a ulaşabilmesi, kişinin kendi özgür iradesi ve kişisel çaba ve yetenekleriyle mümkündür. Luther'in iman ve kurtuluş ilişkisine, kilisenin geleneksel dogmalarından farklı bir anlam vermesi ve yeni düşüncesini zaman zaman halk huzurunda dile getirmesi, ayrıca papanın günah bağışlamasındaki konumu ve endüljanslara getirdiği eleştiriler yüzünden, kiliseye itaatsizlikle suçlanan ve heretik kabul edilen Luther, 1518-1521 yılları arasında gerek papalık makamı ve gerekse fikirlerinden vazgeçirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Luther'e göre 'Tanrı'nın Adaleti' ifadesinden, Tanrı'nın herhangi bir insanı adil kılmak istemesi, bir başka ifadeyle, insanın tutum ve davranışlarında 'adaletli olması' anlaşılmalıdır. Dolayısıyla İsa'nın kendisini feda ederek sağladığı adaleti müminin de imanı sayesinde sağlaması gerekir. İnsan sadece kendi yaptıklarıyla aklanamaz. Tam aksine insan, yalnızca İsa Mesih'e duyduğu imanla aklanır ve kurtulur. Tıpkı iman gibi kurtuluş da Tanrı tarafında karşılıksız verilir.⁴

Luther'e göre; kilise geleneğindeki bağışlanma sürecince, günahkâr insana bir yönlendirme söz konusudur. Ancak, harici telkinler, kişisel kurtuluşa herhangi bir etkinliğe sahip olamaz. Dışarıdan yapılan telkinler sonucu ulaşılan bağışlanmanın da Tanrı katında hiçbir değeri yoktur. Bununla birlikte kilisenin yönlendirdiği iyi davranışlar tümüyle olumsuz değildir. Bunlar kurtuluşa ulaştırma gayesinin dışında, kişinin ahlaki düzenlemesi için ikinci derecede önemli olabilir. İnsanlar Tanrısal iradeyle kurtuluş ve azap açısından tasnif edilmiş olmaktadır. Ancak insanlar hangi Tanrısal sınıflamaya ait olduklarını

³ Hakan OLGUN, Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto, Ankara, 2001, s. 81-82

⁴ Steven OZMENT, The Age of Reform:1250-1550: An Intellectual and Religious History of Late Medieval and Reformation Europe, London, 1980, p. 228

kalplerindeki iman aracılığıyla tepsi edeceklerdir. Bu durumda Luther'in ulaştığı sonuç, Tanrı, kalplerinde iman olmayanları adaleti gereği yargılayıp cezalandıracak; ancak, iman sahibi olanları ise, insani davranış ve hatalarına göre değil, sahip oldukları imana göre değerlendirip rahmetine alacaktır.

Tanrı merkezli bir reform görüşünü savunan Calvin de, Tanrı'nın yapısına, özelliklerine, insanı yaratışına, insan ile Tanrı arası ilişkilere değinmiş, Luther gibi, Tanrı'ya görünür bir form atfederek O'nun karşısına konan putlar vb. Tanrı anlayışına ihanet eden tüm yaklaşımlara karşı bir tavır sergilemiştir. O kendi varlığını bilme konusunda tek tanık olduğundan dolayı, kendi varlığının yerine konulmak istenen her türlü şeyi yasaklamış ve kendisini çok basit/yetersiz –çünkü bütün girişimler yetersiz ve eksik kalacak- şekilde temsil etme girişimlerini de kesin bir dille yasaklamıştır.⁵

3. İman Anlayışı Üzerine: Luther, sahip olduğu iman anlayışını Ortaçağ felsefe ve teolojisinin iman tasavvurlarıyla karşılaştırmıştır. Ona göre, iki tür iman vardır: İlki, “Tanrı'nın hakikat olduğu sözüne inandım” anlamında insan merkezli imandır. İkincisi ise, “kendisine tevekkül ettiğim, münasebet kurabildiğim ve bana vaat ettiği gibi davranacağından şüphe etmediğim Tanrı'ya iman şeklindeki Tanrı merkezli imandır. İnsan merkezli iman kişinin kendi kendine tesis ettiği imandır. Hatta imandan çok bir bilgi formudur. Böyle bir iman, insanın akli çabalarıyla oluşmuş ve insan merkezlidir. Hâlbuki iman, akli tasdik işi değildir. Dolayısıyla bu tür iman, kurtuluşa yönelik bir anlamı olmaması ve insana bir şey kazandırmaması sebebiyle değersizdir. İkinci tür iman ise insan merkezli değildir, Tanrı merkezlidir. Tanrı'yı arayan insani özelliğin aksine, insanı bulan Tanrı'nın inisiyatifindedir. Gerçek iman, Tanrı tarafından, insanın kalbinde yaratılıp diriltilir. Sonra insan İsa'ya bağlanır ve kişi İsa'nın üzerine tesis ettiği güvenle günaha, ölüme, şeytana ve Tanrı'nın düşmanlarına karşı koruyabilir. Böyle hakiki iman, skolastisizmin, Yahudilerin ve İslam'ın imanından tamamen farklıdır. Onların imanı, onların kendi fikirlerince üretilir. Şeriatın amacı, İsa-Masih'in işlevi ve Tanrı'nın adaleti konularında tamamen Pavlusçu bir düşüncüyü yansıtan Luther, İman etmenin insan iradesi dışında olduğu ve Tanrısal bir sınıflamanın gereği olarak insanların kalbinde Tanrı tarafından oluşturulduğu düşüncesiyle, Pavlusçu düşünceye göre daha keskin bir kaderciliği ifade etmektedir. Nitekim Pavlus'un Mektupları'nda, imanın insani iradeden tam anlamıyla bağımsız olduğu ve Tanrısal iradenin

⁵John CALVIN, The Institutes of the Christian Religion, (Translated by Henry Beveridge), Christian Classics Ethereal Library, Grand Rapids, MI, V.I, Chapter XI, 1-2, 1536, p. 95

elinde olduğuna ilişkin açık bir ifadenin bulunduğu söylenemez. Dolayısıyla Pavlus, imanı Tanrısal bir lütuf olduğu kadar insan tarafından sergilenen bir eylem olarak da görmektedir. Buradan hareketle Luther'in imanı Tanrısal iradeye bağlamakla, Pavlus'tan çok Augustinci etkiyi yansıttığı söylenebilir. Dinsel kurtuluş açısından işlevsiz de olsa, Luther'e göre, şeriatın dünyevi yaşam açısından bazı etkilerinden söz etmek mümkündür. Buna göre şeriat iki alanda işlevselliğe sahiptir. İlki, şeriat toplumsal yaşamın düzenlenmesinde önemli bir etkinliğe sahiptir. Tanrı, hukuksal bütün düzenlemeleri kötülüklerin önlenmesi adına tesis etmiştir ve bu kurallara uyulduğunda toplumsal düzen sağlanacaktır. Ancak, hukukun zorlamasıyla adam öldürmemek, zina ve hırsızlıktan uzak durmak, dinsel aklanma için yeterli değildir. Çünkü hukukun yasakladığı davranışlardan kaçınmanın nedeni dünyevi cezalandırmadan kaçınmaktır. İkincisi ise, hukukun ruhsal anlamdaki işlevidir. Bu şekilde Tanrı'dan habersiz, imansız ve Tanrı'nın düşmanları olduklarından, onun azabını hak eden insanların taşkınlık ve haddi aşmaları engellenmiş olacak ve o günahkârlar da kendi günahlarının farkına varacaklardır.⁶ Luther'e göre, kilise geleneğindeki bağışlanma sürecinde, günahkâr insana bir yönlendirme söz konusudur. Ancak, harici telkinler, kişisel kurtuluşa herhangi bir etkinliğe sahip olmaz. Dışarıdan yapılan telkinler sonucu ulaşılan bağışlanmanın da Tanrı katında hiçbir değeri yoktur. Bununla birlikte, kilisenin yönlendirdiği iyi davranışlar tümüyle olumsuz değildir. Bunlar, kurtuluşa ulaştırma gayesinin dışında, kişinin ahlaki düzenlenmesi için ikinci derecede önemli olabilir.

Kurtuluş açısından imanın yetkinliği, Luther'in teolojik düşünce sürecinin beklenen sonucunu ifade etmektedir. Kurtuluş için tek belirleyici unsur olarak iman öne çıkmaktadır. Buna ek olarak iyi davranışların değil, imanın kişiyi gerçek Hıristiyan yaptığına, onu cehennemden kurtardığına ve kişiyi "iyi bir insan" yapanın, Mesih'e iman olduğuna inanmaktadır. Bu sıralamayı Luther, "meyveyi ağaç verir, meyve ağaç vermez" benzetmesiyle açıklar. İmana sahip bir kişi iyi davranışlar sergileyebilir; fakat bu, onun iradesinin değil imanının sayesinde. Luther'e göre insanın kurtuluşu, sadece ve sadece imandan geçmektedir. Buna uygun olarak Luther, günahkâr bir varlık olan insanın tek amacının, Tanrı'nın adaletine ve sonuçta Tanrı'nın esirgeyen bağışlaması ile kurtarılıp temize çıkarılacağı konusunda tamamen eylemsiz bir imana kavuşmak olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla, Mesih'e iman eden insanın şeriata tabi olmaması ve bu imanıyla kurtuluşu hak etmesi, imanın

⁶ OLGUN, Luther..., s. 106

Mesih bağlamında öne çıkarılmasını ifade eder ki, bunun anlamı, İsa öncesinde kurtuluş için şeriatın işlevinin, İsa sonrasında sadece Mesih'e duyulan imana yüklenmesidir. Calvin'e göre İman, insanı sonunda kurtuluşa götüren dini bir eylem değil, Tanrı'nın insanlara bir hediyesidir. Kendisini sonsuza kadar yüceltmeleri için insanları iman etmeleri noktasında seçen Tanrı'ya iman etme işi de Tanrı'nın iradesi dâhilinde gerçekleşmektedir. İman etme işi Kutsal Ruh'un insanları Tanrı'nın kelamı aracılığıyla çağırmasıyla gerçekleşmektedir.⁷

4.Kader Anlayışı Üzerine: Luther'in Katolik Kilise'ye muhalif olduğu konulardan birisi de insanın kaderi, doğası ve iradesi üzerinedir. Kader hakkındaki reformist düşünceleri, yine Luther'in Tanrı anlayışı ve özellikle de kurtuluşa götüren iman anlayışıyla yakından ilgilidir. Dolayısıyla, onun, insanın kaderi ve iradesine ilişkin düşüncesi, diğer teolojik söylemlerinde olduğu gibi, Tanrı objesi ve bunu tamamlayan iman, kurtuluş ve bağışlama tasavvurlarıyla tamamlanmıştır. Luther'in ise, Pavlus'un Mektupları ve Augustin'in yazıları üzerinde geliştirdiği teolojik örgüsünü göz önüne aldığımızda, kurtuluşu sadece Tanrı'nın insanlara bağışladığı imana bağlayan inancının, Augustinci kader anlayışıyla⁸ yakından ilişkisi olduğu görülür. Luther kader inancının önemli bir bölümünü, iradenin fonksiyonuna yüklediği anlamla ortaya koymaktadır. Tanrısal yazgı karşısında insanın konumu, insani irade ve özgür seçim yeteneğiyle ilgilidir. Dolayısıyla, iradenin özgürlüğü üzerine dönemin

⁷ Institution de la Religion Chrétienne, Paris, 1960, C.III den naklen, Ahmet ARAS, Kalvinizm, S.Ü. S.B.E. (Doktora Tezi), Konya, 2003, s. 64

⁸ Augustine, insanın irade ve davranışlarını işlevsizleştiren katı kaderci bir anlayışa sahiptir. Ebedi kurtuluş ve azabı sadece Tanrı'nın iradesine bağlayan söz konusu anlayışın temelinde, İshak'ın, oğullarından Esav'ı değil de Yakup'u kutsaması bulunmaktadır. Augustin'e göre, İshak'ın eliyle yapılan tanrısal tercih neticesinde, Yakup, Tanrı'nın sevgili kulu olurken; Esav, yine Tanrı tarafından hüsrana uğratılmıştır. Nitekim daha öncede Musa'ya "Merhamet edeceğime merhamet edeceğim, acıyacağıma acıyacağım" diye seslenen Tanrı, kurtuluşa ilişkin tanrısal takdiri ifade etmektedir. Seçilmiş olma, insanın isteği ya da çabasına değil, Tanrı'nın merhametine bağlandığından, iyi veya kötü davranışların bir etkisi olmaksızın Tanrı'nın bir kimseyi severken (ebedi kurtuluş), diğerlerinden nefret edebileceğini (ebedi azap) ifade etmektedir. Buna göre, kişinin mutlu ya da mutsuz olacağı, daha önceden Tanrı tarafından belirlenmiştir. Augustinci kader anlayışına göre Tanrı, insanın ilk yaratıldığı andaki günahsız durumunu korumak istemiştir. Ancak, yaratılan ilk insan, Tanrı'nın kurtuluşa ulaşmış bir insanlık tesis etme niyetine aykırı olarak, kendi özgür iradesini kullanmak suretiyle, ilk günahı işlemiş ve günahkâr olmuştur. İnsanlığın kaderini, Tanrı'nın insanlığın kurtuluşa ulaşmış olması arzusuyla başlatan Augustine, özgür irade sonucu ilk günahın işlenmesinin arkasından, Tanrı'nın insanların kurtuluş ve günahkârlık durumlarının tespit ettiğini ifade etmektedir. Augustin'in, Tanrının kurtuluştaki belirleyici tasnifi inancı, Pavlus'un mektuplarında da ifade edilmektedir. Dolayısıyla, Augustin'in katı kaderci yaklaşımının temellerinde Pavlusçu düşüncüyü bulmak mümkündür.

düşünürleriyle giriştiği teolojik tartışmalar, reformun kader ve irade inancının açıklanmasına sebep olmuştur.

“Kurtuluşu” aşırı kaderciliğe dayandıran teolojisi, insanın iradesinin konumu sorununu doğuran Luther’in kurtuluş noktasında tüm belirleyiciliği Tanrı’nın bahsettiği imana ve yazgıya bağlayarak, insani irade ve çabaya yer bırakmayan inancına, hümanistler tarafından eleştiri yöneltmiştir. İnsani iradenin temellerini ilk günaha dayandıran Luther’e göre, düşüşten önce özgür irade saf bir sözdü; fakat insan öldürücü günahı, iradesi yönünde davrandığı zaman işlemiştir. Tıpkı Augustin’in dediği gibi “Tanrı insanı, kötülük ve günaha meyletmediği sürece, gerçek özgürlük olan seçme özgürlüğünü vererek yaratmıştır. Bu özgürlük, insanın düşüşüyle kaybedildi ve onu geriye ancak Tanrı verebilir. Bu bağlamda, Tanrı’nın insanlara özgür irade verdiğini kabul eden Luther, gerçekte özgür irade ile insanın kurtuluşa yönelik çabaları arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Düşüşle birlikte insanın tahrip olmuş iradesi, kurtuluşu nasıl arayabilir sorusunu soran Luther, buna, sadece Tanrı’nın iradesine boyun eğmekle cevabını verir.

Özgür iradeye sahip olsa da insan, kurtuluş yolunda, tıpkı çömlekçinin elinde toprak bir testi olmak için bekleyen çamur gibi eylemsiz olmalıdır. Çünkü insanın bu iradesi dinsel konularda tercih ve kabullenmede bulunacak yetenekten yoksundur. Luther’in irade anlayışında insan, bütün bunlara rağmen, tabiatı gereği irade sahibi olabilir. Fakat iradenin Tanrı’nın rahmetine ulaşmada fonksiyonu olmamakla birlikte, tabiatında var olan bu yetinin işletilmesi, insanın şeytana yaklaşmasına sebep olmaktadır. İrade özgürlüğü olmayan insan, Tanrı ile şeytanın savaş alanı olarak kabul edilirken, insanın özgür iradesi ise şeytanın ülkesi olarak görülür.⁹ Luther, dönemin şartlarında cesurca mutlak kaderin var olduğunu yineledi. Tanrı birtakım insanları reddetti, birtakımını seçti. Diğerlerini de tıpkı “hakikat” gibi dünyanın kurtuluşunun öncesinde sonsuz bir hayatla kaderlerini bahsetti.¹⁰

Protestanlık mezhebinin temel içeriğini oluşturan Lutherci öğretiyeye göre Tanrı insanları takdiri gereği; biri kurtulanlar, diğeri azaba uğratanlar olmak üzere iki sınıfta yaratmıştır. Kurtulanlar sınıfında olmak için sadece Tanrı’nın rahmeti yeterli ve belirleyicidir. Kurtulanlar sınıfına yazılmayanlar ise, kalplerinde Tanrı’nın lütfettiği imandan mahrum olduklarından ne kadar ibadet

⁹ OLGUN, Luther., s. 129

¹⁰ Hartmann S.J, GRISAR, Luther, (Almancadan İngilizceye çev. E.M Lamond), Ed. Luigi Cappadelta , Vol. II., London, 1913, p. 291

ve iyi davranışlarda bulunsalar da bu durumun Tanrı'nın iradesini değiştirmesi mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla akılla iman etmek ve ibadet ile iyi davranışlarda bulunmak, kurtuluş açısından anlamsız, hatta gereksizdir.¹¹

Calvin'in kader anlayışında şu nokta bariz bir şekilde ön plana çıkar: Sevgi, Tanrı'nın adalet sistemindeki en etkili tek araçtır. Tanrı, kendi adaletini tezahür ettirir, manifesto eder, açığa çıkartır. Bir diğer ifadeyle, Tanrı tarafından insanlara yönelik seçimdeki (insanlar arasında bir kısmının diğerinden farklı statüde bir konumda değerlendirilmesi sonucu) kurtuluşa ve günahkârların lanetlenmesi ve cezalandırılması sonucunda ilahi adalet kendini gösterir. Dolayısıyla –Gloria Dei- düşüncesi Calvin'in bütün teolojisine tamamen nüfuz etmekte ve onun teolojisini anlamada gerçek bir anahtar rolü oynamaktadır. Kader doktrini de Calvin'in teolojik sisteminin başında yer alan Tanrı anlayışıyla tam olarak iç içedir/bağlantılıdır. Dolayısıyla geriye kalan her şey bu noktadan türetilir.¹² Calvin'e göre; insanlar eşit şartlarda yaratılmamıştır. Bazı insanlar için ebedi hayat söz konusu iken, bazıları için ebedi lanetlenme söz konusudur. Calvin, tüm tesiri ve yoğunluğuna rağmen, hümanistler arasında yer almamıştı. Çünkü onlar Tanrı'yı ve Kutsal Kelamını esas alarak, insanın problemlerini çözümüyor, aksine tenkit ederek insanı din dışı bir çizgiye yönlendiriyordu.¹³

Calvin üzerine araştırma yapan ilim adamları son dönemlere kadar –adeta aşamalı olarak- kader doktrininin reformcuların merkezi doktrini olmadığı sonucuna ulaşmış görünüyordular. Fakat Calvin'in teolojik sistemi hususunda; “Kader doktrini onun dogmatik sisteminin tamamı için çok kuvvetli ve belirleyici bir öneme sahiptir. Hâlâ bu konudaki seküler literatür ilke olarak korunmaktadır ki, Calvin'in merkezi dogması/doktrini çok iyi bilindiği gibi Kader doktrinidir”, şeklinde ifadeler kullanılmaktadır.¹⁴ Calvin'in Tanrı tarafından seçim doktrini bizi onun aslında kuramsal bir düşünür olmadığı sonucuna da götürebilir.¹⁵ Söz konusu doktrini üzerindeki mülahazaların ilk başlarında Calvin, doktrine kuramsal yaklaşıma karşı bizi uyarır. Böyle bir eğilimi gösteren araştırmacılar, kader fikrini araştırmaya, anlamaya yönelik

¹¹ Peter F. WIENER, Hitlerin Manevi Atası Martin Luther, (Çev. Hakan Olgun), İstanbul. 2002, s. 137

¹² Wilhelm NIESEL, The Theology of Calvin, (Translated by Harold Knight) Philadelphia, 1956, p. 16

¹³ ARAS, s. 39

¹⁴ NIESEL, p. 163

¹⁵ NIESEL, p. 159-160

çalışmalarında aynı zamanda ilahi hikmetin/aklın derinliğine nüfuz etmeye gayret ettiklerinin- girişimde bulduklarının- farkına varmalıdırlar. Ancak, herhangi bir kimse bu alana girmeye cüret ederse de orada merakını giderici/tatmin edici bir şey bulamayarak tam aksine yanlışlara/hatalara düşecek ve bu hatalara kendisini sıkıntıya düşmekten öteye götürmeyecektir.¹⁶

Kişinin insanlar açısından araştırılması/sorgulanabilirliği (konusu) şahsi masuniyet / kişisel dokunulmazlığı söz konusudur. Çünkü Tanrı, insanın (bu) konumunu Kendi katında gizli kalmasını irade etmiştir. Aynı şekilde ilahi aklın/hikmetin ebedi/sonsuz alanını da araştırmaya çalışmanın gerekli olmadığı. Çünkü Tanrı'nın iradesine belki de bizim tarafımızdan duyulan sonsuz saygı ve korkuda dolayı – hem tapılmakta hem de bu irade bizim tarafımızdan gizemli kalmaktadır. Tanrı'nın ebedi tavsiyesi bizim içindir ve muazzam ve anlaşılabilir/idrak edilemez mahiyettedir. Bu konuda bizim açıklayabilecek herhangi bir kazanç/yarar elde edebileceğimiz statümüz yoktur. Tam aksine biz böyle yapmaya teşebbüs edersek bizim anlayabildiğimiz her şey, aslında boşuna, tesirsiz ve başarısız olacaktır.¹⁷ Calvin, bu konuda insanları şu şekilde ikaz eder. Ona göre insanlar kısır düşüncelerle kader konusunu anlamaya teşebbüs etmemelidirler. Ona göre eğer biz/insanlar kurtuluşu Tanrı'nın idrak edilemez iradesinde ararsak, kurgusal bir zihnen tartıp-biçmenin ötesinde bir noktayı yakalayabiliriz. Tanrı'nın murad ettiği şeyi algılayabilmek ve kavrayabilmekten önce kendi kabiliyetimiz oranında (Tanrı'nın bahsetmiş olduğu) sık sık hayranlık duyarak gözlerimiz kamaşmalı.¹⁸ Tanrı, ebedi iradesinin elzem/zaruri olduğunu bildirdiğinden dolayı Calvin'e göre yapılacak tek şey sükût etmektir. Bu nedenle teolojik tartışmaların bu noktasında meselenin üstü kapalı cevabı kendiliğinden ortaya çıkar. "Biz İncil'de söylenene azami dikkat etmeliyiz. İhtimam göstermeliyiz." Tanrı'nın bize ifşa etmeyi arzu ettiği iradesinin gizemi/sırları, O'nun gözler önüne serdiği Kelime'sindedir.¹⁹ Calvin, günahı/kötülüğü seçme konusundaki karşı konulmaz eğilime vurgu yaparak insan iradesinin esir/köleliğini desteklemiştir. Buna bağlı olarak ta insan iradesinin iyiyi seçebilme noktasındaki yetersizliğine değinmiştir.²⁰ Kader doktrini, Tanrı'nın, insanların bireysel nihai kaderlerine ilişkin/yönelik olarak

¹⁶ NIESEL, p. 160

¹⁷ NIESEL, p. 161

¹⁸ NIESEL, p. 161

¹⁹ NIESEL, p. 162

²⁰ Hugh Y. REYBURN, John Calvin, His Life, Letters and Work, Hodder and Stoughton, Trs., p. 130

insanı ele alış, ona olan (ezeli) yargısıdır. Her ne kadar (kaderle) ilgili konular geleceğin ötesine geçse de takdir, bu dünya ve bu yaşama yöneliktir. Kader, Tanrı'nın insana yönelik önceden takdir etmiş olduğu şeylerin (insanlarca) deneysel/tecrübî ediliş şeklidir.²¹ Kader doktrini Calvin'in popüler görüşleriyle o kadar tanımlanır hale geldi ki adeta onu söz konusu doktrinin ilk ortaya koyanı/ kurucusu konumuna getirdi. Bu durum pek tabii ki gerçeklerden uzaktı.²²

Calvin, bu doktrini öne süren/ortaya atan bir öncü değildi. Ondan çok önceki yüzyıllardan başlayarak bu konu farklı şekillerde tartışılmış, ele alınmış bir konu olarak Calvin dönemine kadar gelmiştir.²³ Calvin'den günümüze kadar beklenildiği gibi kader doktrini onun tarafından öğretildiği şekilde farklı ve etkili izler meydana getirdi.²⁴ Üzerindeki bütün karşıt söylemlere rağmen Calvin'in kader doktrini, Kalvinistik kilise sisteminin en temel noktasını oluşturdu ve sistemin ilerlemesi/gelişmesi sürecinde derin/önemli etkiler meydana getirdi.²⁵ Dolayısıyla bu anlayış çerçevesinde insani iyi çaba ya da işlenen bir yasağın/günah olarak tanımlanan bir eylemin söz konusu kaderi belirlemede etkili olduğunu kabul etmek, Tanrı'nın ezelden beri değişmeyen mutlak özgür iradesinin insani çaba ve gayretlerle değişebildiği beklentisi anlamsız olarak nitelendirilmektedir. Dünyanın yaratılmasından önce Tanrı kurtuluş için (insanların) bazı kişileri seçmiştir. Dolayısıyla bireysel kurtuluş veya sınırlı kefarete: Kurtuluşa ermek için sadece imanlı olmak yeterli değildir. İman, insanlara Tanrı tarafından lütfedilmiştir. İsa'nın uğurlarına kendisini feda ettiği seçilmiş kimseler, kutsal ruh tarafından imanla donatılmıştır ve ruhları kurtulmuştur. İsa bütün insanlığı değil, sadece sınırlı sayıdaki seçilmişleri kurtarmak amacıyla kendini feda etmiştir.

5.Dinsel/Seküler Otorite Üzerine: Kutsal bir metne sahip olan tüm dinlerde, o metnin yorumlanması, zamanla oluşan anlam kaymaları hep tartışma konusu olmuştur. Kutsal metnin teşekküllü dönemi ile yaşanan zaman arasında yığılan geleneklerin, kutsal metnin hükümlerinin oluşturduğu tabii sonuçlar algılandığı gibi, metnin asıl anlaşılmasının önünde bir engel olduğu da

²¹ A. Mitchell HUNTER, Rev., M.A, The Teaching of Calvin, A Modern Interpretation, Glasgow, 1920, p. 88

²² HUNTER, p. 92

²³ HUNTER, p. 93

²⁴ HUNTER, p. 124

²⁵ HUNTER, p. 126

düşünülmüştür. Kutsal Kitap'ın otoritesine yaptığı vurgu, Luther'in kilise ve papanın konumuna yönelttiği eleştirilerin bir uzantısı olarak görülmektedir.

Reform süreci boyunca Luther'in, kilisenin hep karşısında olduğu bilinmektedir. Kilise, Tanrı ile insan arasında aracılık yapan ve insanın kurtuluşu için gerekenleri belirleyen bir kurum olarak gereksizdir. Roma kilisesi ve papa ile olan mücadelesi sırasında belirginleşen görüşleriyle Luther, yerleşik bir kurum olarak kiliseye karşı olmuş ve geliştirdiği teolojik ilkeleriyle de böyle bir aracı kurumun gereksizliğinin temelini atmıştır.

Luther, kiliseyi görülebilir kilise ve görülemeyen kilise olarak ikiye ayırmakta ve gerçek kilisenin görülemeyen ve maddesel olmaktan uzak kilise olduğunu ifade etmektedir. Görülemeyen gerçek kilise, Luther için, inananların oluşturduğu manevi bir birliktir. Kilise, sadece Tanrı'nın sözlerinin hiç katıksız olarak tanıtıldığı ve ibadetlerin içtenlikle yapıldığı yerdir. Gerçek kilise olan İsa'nın egemenliğindeki kilise, papa gibi dünyevi bir lidere gerek duymaz ve bu kilise papalık üzerine değil; İsa'nın imanı üzerine kurulmuştur. Bu nedenle var olan kilise, Hıristiyan toplumu için herhangi bir dinsel anlama sahip değildir. Hatta o, daha da ileri giderek, en büyük günah kaynaklarından birinin Katolik kilise ve papa olduğunu vurgulamıştır. Papa ve kilise Luther için, insanın imanla kurtuluşa erişmesinin önündeki engellerdir.

Kilise kurumu ve papanın, kurtuluşa ulaştırma konusunda belirleyici olmasını reddeden Luther, kilisenin Kutsal Kitap'ın otoritesi ile papanın otoritesi arasında var olan bir çelişkiye dikkat çekmektedir. Kutsal kitabı yorumlama hakkının sadece papada olduğu iddiasını, Luther iki açıdan hatalı bulmaktadır. İlki, kendilerini Kutsal Kitap'ın otoritesinden üstün gördükleri için papaların çoğu gerçek imana erişememişlerdir ve bu yüzden kutsal kitabı yorumlama yetkisine sahip değillerdir. İkincisi ise, tüm Hıristiyanlar vaftiz olduğundan, her biri din adamıdır ve papalık yetkilerine sahiptir. Dolayısıyla gerçek iman sahibi olan Hıristiyanların, Kutsal Kitabı yorumlama hak ve yetkileri vardır. Bununla birlikte kendi anlayışlarına göre yorumlama hakkına sahip oldukları gibi, Kutsal Kitap, dini itikat ve davranışlar için nihai otoritedir. Papa ve Konsüller, Kutsal Kitap'ın otoritesi karşısında herhangi bir imtiyaz taşımazlar. Buradan hareketle, Luther'in Lutheran kiliselerin başına geçici olarak da olsa din adamlarını değil, siyasal idarecileri (prensleri) getirmiş olması, bu dönemde bu kiliselerin idaresini Katolik hiyerarşi içinde yetişmiş olan papazlara vermek istemediğinin önemli bir işaretidir. Ancak ilerleyen yıllarda, Luther'in "geçici" olarak görevlendirdiği siyasal idareciler, idari

erklerini iyice güçlendiren kilise liderliğini din adamlarına devretmek istememiştir. Neticede Luther'in teolojik öğretilerine aykırı olacak şekilde birçok ülkede Lutheran kiliseler siyasal idarecilerin kontrolünde kalmıştır.²⁶

Teolojisini tamamen kutsal metne dayandıran Luther için, Kutsal Kitap'ın kilise kurumunca yanlış yorumlanması kadar, okunduğunda anlaşılması da ayrı bir sorundur. Dolayısıyla Luther, hem reform hareketine temel olması hem de papaya muhalif düşüncelerin halk tarafından anlaşılması bakımından, Kutsal Kitabı Almancaya çevirmiştir. Böylece halk, anlayabilecekleri bir dille Kutsal Kitaba sahip olmuşlardır. Dolayısıyla Tanrı'nın sözünün doğrudan duyulması ve anlaşılması sağlanmıştır. Luther'in bu tercümesinin etkisiyle Kutsal Kitap, hızla diğer yerel dillere çevrilmeye başlanır. Daha önceden Fransızcaya çevrilmiş olan İncil 1524'te Danca'ya ve 1526'da da İsveççeye çevrilmiştir. Bu yönüyle 16. Yüzyıl, Kutsal Kitap'ın hemen hemen bütün Avrupa dillerine çevrildiği bir dönem olmuş ve bir ülkede reform hareketinin başarıya ulaşması için, önce Kutsal Kitap'ın, o ülkenin diline çevrilmesi gerekli görülmüştür. Calvin'e göre ise; kilise yönetimi Protestan papazlardan ve laiklerden oluşan bir konseye verilmelidir. Oluşacak bu konsey, siyasi etki, yönlendirme ve baskılardan tamamen korunmuş olmalıdır.

Kutsal Kitap tercümeleri, Latince'nin yerine geçen yerli diller sayesinde milli hareketlere hız kazandırırken, Latincenin önemini yitirmesi de, bu ülkelerde ve olan kilisenin evrensel etkisinin kırılmasına sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak da, din adamlarına ihtiyaç kalmamış; kilise ve papanın otorite ve yanılmazlığı zaafa uğramıştır. Latincenin kutsiyetine son verilmesi; din adamları, kilise ve papanın kutsiyetini de sone erdirmiş ve Roma'ya itaat gereğini ortadan kaldırmıştır. Dinsel düzenlemeye yönelik misyonu ve yerine getirilmesi istenen yaptırımları kiliseye geçici olarak Tanrı vermiştir. Gerek papa ve gerekse kardinal veya papazlar bu görevlerini yürütme aşamasında inisiyatif sahibi değillerdir. Sadece icra makamı statüsünde olan din adamları, söz konusu görevlerindeki ihmal ve kötüye kullanma durumlarında siyasal iktidar tarafından sorgulanabilecekler, yetkileri alınarak cezalandırılacaklardır.²⁷

Luther'e göre Tanrı tarafından kurulmuş fakat farklı işlevlere sahip iki rejim vardır. Seküler rejim, toplumda hak ve düzeni temin etmek amacıyla kurulmuştur. Konuyla ilgili olarak; Pavlus, Romahlılara Mektubu'nda; herkesin

²⁶ Hakan OLGUN, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu* Protestanlık, İstanbul, 2006, s. 32

²⁷ Williston WALKER, *A History of The Christian Church*, Edinburgh, 1985, p. 268

baştaki yönetime bağlı olması gerektiğini söyleyerek bunun gerekçesini de; Tanrı'dan olmayan bir yönetimin olmadığını, bir diğer ifadeyle; var olan bütün yönetimlerin Tanrı tarafından kurulmuş olduğunu ileri sürer. Bu nedenle yönetime karşı direnen, Tanrı buyruğuna karşı gelmiş olur. Çünkü yönetim insanların iyiliği için Tanrı'ya hizmet etmektedir. I. Petrus'ta yer alan; "insanlar arasında yetkili kılınmış her kuruma –gerek her şeyin üstünde olan krala, gerekse kötülük yapanların cezalandırılması, iyilik edenlerin onurlandırılması için kral tarafından gönderilen valilere- Rab adına bağımlı olun,"²⁸ şeklindeki ifadelerden siyasal otoritenin yönetim kademesinin farklı basamakları da aynı söylem içerisinde değerlendirilmektedir. Yönetimin kılıcı boş yere taşımadığını, kötülük yapanın üzerine Tanrı'nın gazabını salan öç alıcı olarak Tanrı'ya hizmet ettiğini ifade ederek açıklıyor.²⁹ Bu rejim kılıç kullanır. Ruhani rejim ise sözü kullanır ve hem tebaanın hem de hükümdarların vicdanına hitap eder. Seküler rejim öğretisi Luther'in insanın yaratılışına olan yaklaşımıyla paraleldir. Ona göre insan ip ve zincirlerle zapt edilmesi gereken vahşi bir hayvandır. Bundan dolayı seküler rejimi olmayan bir toplum, kaotik ve insanın insana karşı savaştığı bir yer olacaktır. Günahkâr ve kötü olduğumuz için Tanrı bizi hukuk ve kılıçla denetliyor ki böylelikle kötü olanı yapmak bizim için kolay hale gelmesin. Seküler rejim Tanrı tarafından kurulduğuna göre, devlete isyan aynı zamanda Tanrı'ya da isyan anlamına gelmektedir. İsyankâr olan, Tanrı'nın düşmanı haline gelir. Luther'e göre, bundan dolayı devlet kılıcı kullandığı zaman, bu Tanrı'ya hizmet olur.

Luther, devletin Tanrı tarafından tesis edilmiş bir otorite olduğunu düşündüğü için seküler rejimin liderlerini Tanrı'nın infaz memurları ve cellâtları olarak görerek onların meşruiyetini onaylayabilir. Nitekim 1524-1525 arasında meydana gelen ve Köylüler Savaşı olarak tarihe geçen prensler ve köylüler arasındaki mücadelede Luther'in, söz konusu ayaklanmaya şiddetle karşı çıktığını görmekteyiz. Bu karşı çıkış, -Luther'in kilisenin ve din adamlarının statüsünden sonra üzerinde yoğunlaştığı en önemli temel problemlerden biri -sivil güçlerin oluşumu ve devletin/siyasi otoritenin buna karşı alacağı/alması gereken tavrın mahiyeti ve alacağı (son derece sıkı) önlemlerin nasıl olacağı üzerine olmuştur.³⁰ Kutsal Kitap'ın mesajının

²⁸ I. Petrus, 2/13-14

²⁹ Romalılar, 13/1-4

³⁰ Ephraim EMERTON, *Martin Luther in The Light of Recent Criticism*, The Harvard Theological Review, Vol. VII, No. 2 (April, 1914), p. 221

uygulanmasının sağlanması dünyevi bir kontrolü gerektirmektedir. Kilise ve papalığın hem teolojik hem de sosyal anlamda dinsel misyonunun ortadan kaldırılması, böylesi bir otorite boşluğunu ortaya çıkarmıştır ve Luther, belki de reformun en önemli söylemini, duyulan bu ihtiyaç üzerine ortaya koymuştur. O, reformist söylemine uygun olarak dinsel alanla seküler alanın dünyevi ilişkisini iki krallık doktriniyle açıklama yoluna gitmiştir. Ancak bununla beraber söz konusu doktrin bağlamında hem kiliseyi hem de devleti Tanrı'nın iradesine odaklandıran Luther'in zorunlu bir dini alan –kilise ve siyasal alan-devlet ayrımını söz konusu etmemiştir.

İnsanlığı toplumsal olarak iki gruba ayıran Luther, ilk grubu Tanrı krallığına mensup görürken; diğer grubu dünya krallığına ait görmektedir. Tanrısal krallığa ait olanlar Mesih'e gerçekten inanan ve kalplerinde bulunan kutsal ruhun etkisiyle insani ve ahlaki davranışları gerektiği gibi sergileyen insanları içermektedir. Dünya krallığına ait olanlar ise Hıristiyan olmayan kimselerdir. Bu kimseler için Tanrı, Hıristiyan statüsünün ve Tanrı'nın krallığının dışında farklı bir idare kurmuş ve kötülüklerini sergilemelerini engellemek için de onları hukuka tabi kılmıştır. Dünya iktidarlığının işlevi ve hukukun amacı, bütün dünyanın kötülüğe bürünmesi ve Hıristiyanların sayısının azalmasının ve dünyanın bir kaosa sürüklenmesinin engellenmesidir. Luther'e göre siyasi otorite sahipleri adaletsiz bile olsalar, yetkileri Tanrı'dan gelir. Tanrı, ne kadar haklı olursa olsunlar, kalabalığın ortalığı karıştırmasına göz yummaktansa, ne kadar kötü olursa olsun, hükümetin var olmasına izin vermeyi tercih eder.³¹ Bundan dolayıdır ki sırf Tanrı'nın gazabı nedeniyle değil, vicdani açıdan da yönetime bağlı olmak gerekir.³²

³¹ Luther'in köylü isyanındaki takındığı tavırdan hoşnut olan Alman prensler, imparatorluk ve Roma Kilisesi'nce hazırlanan ve Luther'in ölümünü isteyen Worms Fermanı'na karşı tepki göstermektedirler. Uygulanması istenen Worms fermanının, Luther'in yakalanıp heretik olarak cezalandırılmasını içerdiğinin farkında olan Alman Prensler, imparatora karşı sergiledikleri tavırla, reform hareketinin artık Luther'i aştığı ve imparatora rağmen siyasal idarecilerce özümsemişliğini göstermektedir. Worms fermanının yürürlüğe konulması isteğine, karşı bir bildiriyle cevap vererek, hem teolojik gerekçelerini sunmuşlar hem de imparatora karşı siyasal ağırlıklarını hissettirmişlerdir. Luther'in heretik olarak tanımlandığı Worms Fermanı, Mesih'i yalanlamak ve Tanrı'nın sözünü inkâr etmektir. Dolayısıyla, biz bu isteğe boyun eğmeyeceğiz. Siz imparatorudan, itiraz ve düşüncelerimizi dikkate almanızı rica ediyoruz. Aksi takdirde bu fermanı ve sizin yürürlüğe koyma emrinizi Tanrının huzurunda protesto edeceğiz. Worms fermanını reddederek Luther yanlısı bir tavır sergileyen ve bu bildiriyi onaylayan beş prens ve on dört kent yöneticisi, İmparator ve Katoliklerin kararlarını "protesto" eden bildirgelerinden dolayı "Protestan" adını almışlardır. İlk Protestanlardan olan bu idarecilerden sonra, bütün Luther yanlıları Protestan olarak nitelendirilmişlerdir. Bir süre sonra 23 Temmuz 1532'de

Luther, dinsel otoriteyi tesis ederken kilise kurumundan Kutsal Kitaba doğru izlediği süreci, seküler otorite yönüyle bu kez dini otorite statüsündeki papalıktan seküler alana karşılık gelen siyasi alanın idarecilere doğru izlemiştir. Luther'in seküler otoriteye ilişkin düşüncelerinin oluşması, onun dinsel otorite, papanın yanılmazlığı ve kurumsal kiliseye yönelttiği eleştirilerin bir sonucudur. Dolayısıyla onun dinsel alanın egemenliğini elinde tutan kilise kurumunun otoritesini sorgulaması, dinsel alanla ilgili bir otorite sorununu çok geniş bir alanda tartışmaya zemin hazırlamıştır. Luther, krallar Tanrı'nın gardiyanları ve cellâtları derken asıl amacı bu idi. Tanrı'nın iradesinin yansımaları olan prensler ve krallar yüksek mevkide oldukları için her türlü saygıya layıktırlar.³³

15. yy içerisinde/boyunca köylü ayaklanmaları küçük veya büyük çapta uzantılarla devam etti. Ancak çok az bazı bölgelerde isyan hareketleri pek görülmedi. Bununla beraber bu bölgelerdeki isyancılarda şehirlerdeki daha küçük sınıfların başkaldırılarına katıldılar. Bu şehirlerde direkt olarak şehir meclislerini, mal-mülk sahiplerini/varlıklı kesimi ve resmi yazışma ofislerini/resmi daireleri hedeflediler. Bundan dolayı 1525 Köylüler Savaşı/İsyanı bir öncekine benzer isyan hareketlerin uzunca süre devam eden serisinin bir son örneği idi. Fakat reform hareketlerinin başlangıcından sonraki meydana gelen ve köylülerin feci sonlarına zemin hazırlayan en büyük isyan hareketi olmuştu.³⁴

Luther, şöyle bir sonuca gider. “Her Hıristiyan iki taraflı bir yaşam sürer. Biri dini ve manevi; diğeri de sivil ve dünyevi.” Bunlardan biri diğeri

Nürnberg Anlaşması imzalanır. Bu şekilde reform hareketi, tüm Alman topraklarına hızla yayılma imkânı yakalamış ve Luther, ölümüne kadar, Lutheran Kiliseleri onaylama fırsatı bulmuştur. Luther'den sonra ise, 25 Eylül 1555'te imparator ile prensler ve reformcular arasında imzalanacak olan Augsburg Din Barışı'yla, dinsel bölünme resmileşmiş ve Protestanlık tanınmıştır. İmzalanan bu anlaşmada, prenslere geniş yetkiler tanınmış, reformun dinsel öğretilerinin uygulanmasıyla seçtikleri dinsel inançların uyruklarına dayatılması prenslerin yetkisine bırakılmıştır. Bu anlaşmanın en önemli hükmü olan bu ilke, “kimin toprağı, onun dini” olarak ifade edilmiştir. Bu ilkeye göre, bir prens, Katoliklik ya da Protestanlıktan hangisini seçmişse, o prensliğin egemenlik alanı içinde yaşayan uyrukları da, o dini benimsemek zorundadırlar. Bu ilkeye uymayanlar, bağlı oldukları dini seçen bir başka prensin topraklarına göç edeceklerdir. Dolayısıyla din özgürlüğü, sadece prens ve soylulara aittir. Bu şekilde, yerel siyasal idareciler, seçtikleri dinsel inançları uyruklarına dayatma hakkına sahip olmuşlardır.

³² Romalılar, 13/5

³³ Nadim MACİT, İmparatorluk Politikalarında Teo-Stratejiler ve Türkiye, Ankara, 2008, s.128

³⁴ Works of Martin Luther, (Translated with Introductions and Notes) Vol. IV, A.J. Company&The Castle Press, Philadelphia, 1931, p. 206

etkilemez “Vatandaşlığı içeren sivil hayat Tanrı’yı dikkate almaz.” Tanrı bizim işlerimize ihtiyaç duymaz, O’nun bizden bütün istediği kendisine dua ve şükürde bulunmamızdır.” Bir vatandaş olarak, Tanrı tarafından hiçbir şekilde göz önüne alınmamak ve Hıristiyanlık ölçütleri doğrultusunda yönlendirilmemek fikri Luther’in bütün yazılarında geçer. Luther, “Yeryüzündeki adalet ve Tanrı’nın adaleti arasında büyük bir ayrıma gitmeliyiz fikrini empoze etmiştir. O’na göre; Yeryüzü adaletinde yol gösterici olarak Kutsal Kitaba ihtiyaç yoktur.³⁵ Calvin düşüncesinde de sivil iktidara itaat, egemen politik temadır. Ona göre Kutsal Kitap, açık biçimde idarecilerin güçlerini Tanrı’dan aldığını ifade eder. Onların zalimliği de bizim doğru yola gelmemiz içindir. Bu da, sonraki dönemlerde Avrupa’da Hitler gibi faşist otoriter iktidarların ortaya çıkışına teorik destek sağlamıştır.³⁶

İhtilaller/İsyanlar ve isyancılar devletlerin oluşturduğu zihniyetin bir ürünüdür. Gerek ekonomik ve maddi ve gerekse farklı etkenler tarihçilerin gözünde çok nadir gözlemlenebilir konumdadır.³⁷ Yukarıda belirttiğimiz Almanya reform tarihindeki en trajik olay olan Köylüler Savaşı’nın ortaya çıkmasına sebep olan sosyal zemin, bütün yüzyıl süresince Almanya da olduğu gibi İngiltere ve Fransa da benzerlik göstermekteydi. Ancak bu tür sosyal hareketlerin her zaman tek bir başlangıç noktası ve nedenine indirgenmesi mümkün görünmemektedir. Ortaçağda kilise, devletin üstünde yer almaktadır. Devletin zamanla kilisenin başı olması modern zamanlarda devletin dini belirlemesine yol açacaktır. Luther Ortaçağ Avrupa’sında reform hareketinin kurucusudur ancak bu durum iki yüz yıl önce başlamıştı. Luther bunu sadece kurumsallaştırmıştır. Modern devlette devletin dini kontrol etme hakkı olmasına rağmen devlet dine ilgisiz kalmalıdır. Herhangi bir dini grup kamusal alanı ele geçirmeye çalışmadıkça devlet bu alanda ilgisiz olmalıdır. Seküler süreçte üç ana aşama görülmektedir. Luther’in buradaki rolü kilisenin egemenliğine son verilmesinde ve devlet egemenliğini mutlaklaştırmasındadır. Bu ilk aşamayı oluşturmaktadır. İkinci aşamada ise devlet karakter oluşturma amacı gütmemesidir. Üçüncü aşama ise kamusal alanın renksiz, bağımsız olabilmesidir. Martin Luther ve John Calvin, siyasi otoriteye karşı çıkmanın doğru olmadığı görüşünü savunmuşlardır.

³⁵ WIENER, s.81

³⁶ Mustafa BIYIK, Katolik Tiranlığından Protestan Teokrasisine: John Calvin ve Cenevre Modeli, Dini Araştırmalar, C.8, Sayı: 22, Mayıs-Ağustos, 2005, s. 49

³⁷ Works of Martin Luther, p. 205

DEĞERLENDİRME

Batı dünyasında Kilise ve devlet/siyasal yönetim arasında özellikle de 14. Yüzyılın sonlarından itibaren son derece önemli ve Hıristiyanlık tarihinde son derece önemli değişim hareketleri hepimizin malumudur. Günümüz dünyasındaki devlet ve siyasal otoriteleri, küreselleşme ve sekülerleşme sürecinin gölgesinde kabul edecek olursak; seküler devletin en önemli işlevlerinden birisi özel alanın korunmasıdır. Bu devlet özel alanda kişinin mutluluğunu kendisine bırakır ancak bunun için gerekli altyapıyı hazırlar. Dolayısıyla kişinin özel alanda yapmış olduğu seçimlere müdahale etmemektedir. Bu bir anlamda insanın iç ve dış olarak bölünmesidir. Dolayısıyla bu süreçte sekülerleşmede bir yandan devlet kişisel hak ve özgürlükleri korumak için güçlü olmalıdır dolayısıyla da devletin güçlenmesini ortaya çıkarıyor. İsa'nın "İnsanları yargılamaya değil kurtarmaya geldim" sözü sekülerleşme sürecinin arkasında yatan temel kodlardan birini oluşturmaktadır. Yargılama gibi basit bir faaliyet bu dünyadaki devlete bırakılmıştır. Luther ve devamında Calvin'in görüş ve söylemleri, devletin mutlaklaşması sürecini de beraberinde getirmiştir.

Ferisililerin İsa'ya 'Sezar'a vergi vermenin Kutsal Yasa'ya uygun olup olmadığı şeklindeki sorularına karşılık İsa'nın "Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya verin" şeklindeki cevabı³⁸ belki ilk dönemlerde toplumun metafizik alandaki yoğunlaşmasına yönelik algılsa ve herhangi bir siyasi beklenti taşıyor görünse de Kutsal Metinlerin özellikle kavramsal planda okunma, algılanma ve hayata geçirilme aşamasında oldukça zengin açılımlara sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada toplumun sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve siyasal özellikleri ve güç dengelerinin konumu son derece belirleyici ve yönlendiricidir. Dolayısıyla Luther ve Calvin'in fikirlerinin eksen oluşturduğu alan; halkın siyasi idareye karşı koyma hakkına asla sahip olmadığı/olmaması gerektiği şeklindeki görüşür. "Yetkililerin günahkâr ve adaletsiz olmaları bile, kimseye onlara karşı olma veya ayaklanma hakkını kazandırmaz." İnsanlar, halk kitlesi, hiçbir hakka sahip değildir. "Eşek ıslıkla, halk güçle yönetilmelidir. Tanrı bu durumu bildiğinden prenslerin eline tilkikuyruğu değil, kılıç vermiştir." Yetkililer adaletsiz davranırsalar da onlara hilesiz bir şekilde itaat edilmesi Tanrı'nın isteğidir. Haksız kötülöklere katlanmak bir insanın ruhuna hoş gelmese de bu durum onun için faydalıdır.³⁹

³⁸ Matta, 22/17-22

³⁹ WIENER, s.82

Kaldı ki, neredeyse hükümdarın hizmetlerinin bedelini tebaasına vermesi gibi Tanrı, krallara krallık yetkisi verir. Krallar da Tanrı'nın kuludur; suç işlediklerinde tıpkı isyan çıkaran tebaanın topraklarından olması gibi, efendilerinin onlara verdiklerinden mahrum bırakılmayı hak ederler.⁴⁰

Söz konusu iki reformcunun görüşleri çerçevesinde anlaşılan odur ki; siyasal otorite yönetimlerinde adaletsiz ve uygulamalarında yetersiz bile olsa, iradelerinin ve yetkilerinin Tanrı kaynaklı olduğu kabul edilmesi gerektiğinden sorgulanmaları, konumları ve statülerinin tartışmaya açılması mümkün değildir. Dolayısıyla yukarda belirttiğimiz gibi bu söyleme göre, siyasal sistem tarafından zulme uğramış insanların direniş hakkı ve mağduriyetlerini giderme şansı mümkün görünmemektedir. Adalet ve hürriyet gibi insan haklarıyla ilgili temel kavramlar kendi perspektif ve bakış açılarına göre şekillenmiş durumdadır. Seküler/Dünyevi güç veya bir başka ifadeyle siyasal otorite her planda yüceltilmiş ve kutsanmış mevcut siyasal yapılanmanın dayattığı her şey hem savunulmuş ve hem de meşruiyet zemini hazırlanmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla siyasal güç kimin elindeyse dini yönetme ve manüple etme hakkı da –yine dayanağını kutsal metinlerden alarak- söz konusu siyasal otorite olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla halk adeta çoban-sürü ilişkisi paralelinde iktidara körü körüne itaat etmelidir. Böyle bir yapılanma Tanrı'nın iradesi gereğidir. Çünkü gücünü Tanrı'dan aldığı ve yetkilerinin Tanrı'nın iradesini yansıttığı kabul edilen siyasi otorite dünya hayatında adeta Tanrı'nın sözcüsü olma görevini yerine getirmektedir. Çünkü bir taraftan Kilisenin dolayısıyla din adamlarının baskı ve belirleyiciliklerine karşı kutsal metinlerden hareketle Tanrı'yı siyasi güç adına konuşurmanın, bir başka ifadeyle –Hıristiyan dünyasında kutsal metinlerin politik okunuşu sürecinin günümüz dünyasındaki iz düşümü –Yenidünya düzeni/düzensizliği çerçevesinde dünyanın siyasal otorite güçlerinin oluşturduğu sözde demokrasi adına baskı ve şiddet, katliamlar ve anti-demokratik yapılanmalardır.

Bu nedenle özelde batı dünyası genelde ise yenidünya düzeninde din-devlet-siyaset ilişkilerinin yapılanmasında özellikle Luther ve Calvin'in görüşleri üzerine şekillenen sürecin günümüz dünyasına yansması son derece önemlidir. Aynı şekilde din-devlet-siyaset ilişkilerinin belirlenmesi ve yönlendirilmesinde belirleyici etken olan 'gücün', söz konusu dönemlerde olduğu gibi günümüz dünyasında ve gelecekte de son derece önemli olduğuna ve uluslar arası ilişkilerde dikkate alınması gerektiğine inanıyorum.

⁴⁰ Batıya Yön Veren Metinler, C.II, (Der. Alev ALATLI), İst., 2010, s. 596

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali, KÖKER, L., Tanrı Devletinden Kral Devlete, Ankara, 1991
- ARAS, Ahmet, Kalvinizm, Konya, 2003
- ALATLI Alev, (Der.), Batıya Yön Veren Metinler, C.II, İstanbul, 2010,
- BIYIK, Mustafa, Katolik Tiranlığından Protestan Teokrasisine: John Calvin ve Cenevre Modeli, Dini Araştırmalar, C.8, Sayı: 22, Mayıs-Ağustos, 2005
- CALVIN, John, The Institutes of the Christian Religion, (Translated by Henry Beveridge), Christian Classics Ethereal Library, Grand Rapids, MI, V.I, Chapter XI, 1-2, 1536
- EMERTON, Ephraim, *Martin Luther in The Light of Recent Criticism*, The Harvard Theological Review, Vol. VII, No. 2 (April, 1914), p. 203-230
- GRISAR, S.J, Hartmann Luther, (Almancadan İngilizceye çev. E.M Lamond), Ed. Luigi Cappadelta , Vol. II, London, 1913
- HUNTER, A. Mitchell Rev. M.A, The Teaching of Calvin, A Modern Interpretation, Glasgow, 1920
- KUTSAL KİTAP (Tevrat, Zebur, İncil), (Kitabı Mukaddes Şirket&Yeni Yaşam Yayınları), 2011
- MACİT, Nadim, İmparatorluk Politikalarında Teo-Stratejiler ve Türkiye, Ankara, 2008
- NIESEL, Wilhelm, The Theology of Calvin, (Translated by Harold Knight) Philadelphia, 1956
- OLGUN, Hakan, Luther ve Reformu Katolisizm'i Protesto, Ankara, 2001
- OLGUN, Hakan, Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık, İstanbul, 2006
- OZMENT, Steven, The Age of Reform:1250-1550: An Intellectual and Religious History of Late Medieval and Reformation Europe, London, 1980
- REYBURN, Hugh Y. , John Calvin, His Life, Letters and Work, Hodder and Stoughton, Trs.,
- WALKER, Williston, A History of The Christian Church, Edinburgh, 1985
- WIENER, Peter F. Hitlerin Manevi Atası Martin Luther, (Çev. Hakan Olgun), İstanbul. 2002

Teolojik Bazı Kavramlar ve Dinsel-Seküler Otorite Sorunu Üzerine: Luther-Calvin

Works of Martin Luther, (Translated with Introductions and Notes) Vol. IV, A.J. Company&The Castle Press, Philadelphia, 1931